

Martí DOMÍNGUEZ
L'esperit del temps
Barcelona: Proa, 2019, 431 p.

La qüestió, no per més reiteradament tòpica menys ociosa, és aquesta: «entendre com es va poder passar de Goethe a Hitler». Així la formulava Rosa Sala Rose (*Ara*, 27-IV-2011). Autora d'un estudi cabdal (*Diccionario crítico de mitos y símbolos del nazismo*, 2003), on feia prou plausiblement per respondre-hi, tot remetent a una II·lustració (a una *Aufklärung* més pròpiament) que hauria acabat degenerant en uns substitutius de caire religiós no menys irracionals que els que havia contribuït a enderrocar (*op. cit.*, p. 21).

A la II·lustració *par excellence*, així com a certes idees del 1789 degudament hipertrofiades (concepció prometeica, vitalisme i idealisme filosòfics, metafísica de la voluntat) fins a veure's convertides en subproductes, és també que atribueix Stanley G. Payne el sorgiment dels feixismes (en la introducció a la seva *History of the Fascism*, 1995).

Ara, a estudis com aquests (i a tants altres com deu haver-n'hi) des de metodologies pròpies de la filologia i de la història, coincidents en l'establiment a grans trets de la genealogia del mal, ve a afegir-s'hi, en català, i des del discurs inherent a la ficció narrativa, aquesta remarcable aportació de Martí Domínguez, un científic sàviament doblat de lletraferit.

Es tracta ben bé d'una novel·la? Pertoca al lector, si vol, de convenir-li aquesta atribució de gènere. Potser li escauria més, però, la taxonomia que li adjudica el mateix autor: «obra de ficció, basada en fets reals» (p. 419).

Fets reals ho són la vesània genocida del nazisme. Racionalitzada, ja que no des de supòsits científics, sí des d'alguns d'inequívocament científistes. Per obra d'una intel·lectualitat (bon nombre de la qual apareix aquí citada amb noms i cognoms autèntics) abocada a legitimar, des dels seus coneixements, entre d'altres disciplines, de biologia i d'etologia, la selecció racial, la manipulació genètica i, en darrera instància, l'holocaust.

La ficció està llavors a presentar-ho tot com unes *notes* autobiogràfiques que, a instàncies imperatives del comandant d'un camp de concentració rus, escriuria un presoner de l'exèrcit alemany, de professió naturalista, amb la finalitat de confessar la seva actuació durant la guerra, mostrar-ne el degut penediment i acollir-se així, mitjançant la corresponent desnazificació, a l'única redempció possible. En el cas de no reeixir versemblantment i, doncs, convincentment en aquesta comesa recontadora, li va la vida (p. 17-18). Talment una Xahrazad del convuls segle xx.

Entre els fets reals i la ficció cabria llavors situar-hi el recurs retòric d'un innominat protagonista (el jo narratiu), en la trajectòria del qual per aquells anys (1938-1945) es fan inconfusibles els trets biogràfics efectivament corresponents a Konrad Lorenz (1903-1989), «l'únic nazi Premi Nobel» (p. 390, 395).

Tot consisteix llavors, amb impostada prosopopeia, a fer que aquest protagonista de ficció es prodigui en un relat escrit on, sense silenciar tot d'atrocitats comeses en nom de la millora racial, aquestes quedin tanmateix, si no evidentment justificades, sí almenys explicitades. En funció d'un determinat context històric: l'invocat en el mateix títol de l'obra, *L'esperit del temps*, traducció (n'hauria estat una de més fidedigna *l'esperit de l'època*) del *Zeitgeist* originàriament teoritzat per Hegel i després al·legat per un coetani del nostre home, Ernst Jünger, amb semblant finalitat exculpatori (p. 402-403, 413).

Cal demanar-se si és intencionat o no, en aquest sentit, l'ús de l'expressió «les palpitations del meu temps» (p. 76), de clares ressonàncies orsianes.

I també cal demanar-se fins a quin punt el fet de veure-hi l'època com a gran responsable vindria igualment a confluïr en la per Hanna Arendt anomenada banalitat del mal: la representada per individus com Eichmann, o com el nostre subjecte de tàcit nom, que actuen com ho fan no pas moguts per cap perversitat intrínseca («no he estat un antisemita declarat, però tampoc he sentit simpatia, ni tan sols llàstima, pel poble jueu», p. 45), sinó al compàs d'esdeveniments que els sobrepassen («la política racial a la qual, per a la meua desgràcia, jo havia contribuït», p. 193) i als quals en cap cas no es proposen d'enfrontar-s'hi, ans més aviat s'hi avenen i hi col·laboren («Vaig començar a prendre plena consciència que s'estaven aplicant fidelment i de manera implacable les idees de selecció i eutanàsia [...] Allò em va neguitejar [...] Fins i tot em va trasbalsar. Però ja havia fet massa camí per a retrocedir: ja era un d'ells. I calia seguir endavant, a qualsevol preu, sense mirar enrere», p. 195).

Sigui com sigui, i del tot al marge del que li passés pel cap al Konrad Lorenz real, el report d'aquest seu doble de ficció és bastit a còpia d'entrellaçar la freda descripció d'episodis truculents, amb el neguit de saber-se'n el forçat relator, com a vienès igual que el mateix Lorenz i, doncs, com a integrant de la gran nació germànica, hereu no sols de Bach, de Mozart, de Beethoven (p. 327), sinó també de Kant (p. 71-72), de Fichte (p. 98), de Schiller (p. 93, 189), de Goethe (p. 37, 70, 77, 183, 185, 296, 380, 418). De tots els quals, i en especial de l'últim, és clar, són adduïdes citacions que es prestaven, matusserament instrumentalitzades pel discurs nazi, a validar teòricament la traducció que se'n feia en la pràctica de l'extermini total.

Clarobscur d'una Il·lustració la qual pot menar qui n'era un estudiós (el personatge real Fritz Valjavec) a convertir-se en un «sicari» (p. 295) i «en un carnisser, que mata impel·lit per conceptes tan abstractes, però tan imperatius, com deure, lleialtat, disciplina» (p. 301-302).

La pregunta, recurrent, és llavors: «De què havien servit Goethe i Schiller al poble alemany? O Bach i Telemann?» (p. 144).

Dramàtica ambivalència de l'ésser humà, cabria llavors respondre-hi. Cara i creu del projecte il·lustrat, concloure-hi.

Història i trama d'aquest artefacte narratiu estan ben resoltes. Com també la coda constituïda pels tres darrers capítols (p. 390-420), situats ja en el present immediatament posterior a l'obtenció del Premi Nobel, el 1973. Un present des del qual la retrospecció narrativa es fa inevitable, sempre amb l'esperança que, a través d'aquest seu llibre, el narrador aconseguixi la redempció dels seus «pecats» (p. 418).

(Esperança que, en el cas del Konrad Lorenz real, es veié, mal fos pòstumament, en part truncada, atès que el 2015 li van revocar el Doctorat Honoris Causa que li havia estat concedit per la Universitat de Salzburg el 1983).

Martí Domínguez manifesta, com d'habitud en la seva novel·lística, un bon domini del llenguatge, tret d'algun lapsus ocasional («franquejat» per *flanquejat*, p. 154; «gradació» per *graduació*, p. 321). La presència de trets diatòpics típicament meridionals (lèxics: «badomies», «encollir», p. 339, 367; morfològics: «li'l», «puga», p. 136, 418; locucionals: «fer fugina», «a les hurtes», p. 323, 378) contribueix a una transdialectalització efectiva.

Sobten, tanmateix, atesa l'ambientació de l'obra, els nombrosos errors en la transcripció de mots alemanys: deformacions aberrants (p. 9, 128; n'és un cas extrem l'híbrid «defaitismus», p. 358, inexistent tant en la llengua originària, *défaitisme*, com en l'adaptació que se'n fa en germànic, *Defätismus*); ortografies errònies (p. 13, 61, 92-93, 122-123, 259, 324, 339...); flexions espúries (p. 182, 217-218, 246, 361...). Altra-ment, la traducció que es dona del text alemany citat no té res a veure amb aquest (p. 335); i la de *Herrenvolk* per «raça mestra» (p. 424) és simplement falsa.

En escanvi, cal valorar positivament el fet de servir-se de la llengua d'aquest país a l'hora de recrear un flux històric esdevingut en una realitat lingüística tota ben altra. Mèrit més que suficient perquè, a més d'una desitjable traducció d'aquesta obra com a mínim a l'alemany, se'n derivés també el que podria donar peu a un reeixit *biopic*.

Josep Murgades
Universitat de Barcelona